

O'QITUVCHI EMPATIYASI VA PEDAGOGIK NUTQNING O'QUVCHI MOTIVATSIYASIGA PSIXOLOGIK TA'SIRI

Tulaganova Mavluda Atxam qizi

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti 4- kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'qituvchi empatiyasi, pedagogik nutq madaniyati va ularning o'quvchi motivatsiyasi hamda psixologik holatiga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Empatiya pedagogik jarayonda o'qituvchining o'quvchi hissiyotlarini sezishi, ularning ichki holatini tushunishi va individual psixologik ehtiyojlarini hisobga olishi orqali ta'lim samaradorligini oshiruvchi muhim omil sifatida baholanadi. Shuningdek, pedagogik nutqning mazmuni, ohangi, emotsional ifodasi va muloqot madaniyati o'quvchilarda o'qishga bo'lgan ichki qiziqishni kuchaytirishi yoki aksincha susaytirishi mumkinligi ilmiy asoslarda tahlil qilinadi. O'qituvchi nutqidagi rag'batlantiruvchi iboralar, hurmatga asoslangan munosabat va sezgir kommunikatsiya o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish, sinfda ijobiy psixologik muhit yaratish hamda o'qish jarayonida faol ishtirok etishga undaydigan ruhiy omillar sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, empatiyaga boy nutq va emotsional qo'llab-quvvatlash o'quvchilarning motivatsiyasi, maqsadga intilishi va shaxsiy o'sishida hal qiluvchi rol o'ynaydi

Kalit so'zlar: empatiya, pedagogik nutq, muloqot madaniyati, psixologik ta'sir, o'quvchi motivatsiyasi, emotsional qo'llab-quvvatlash, pedagogik muloqot, o'qituvchi shaxsi, psixologik muhit, kommunikativ kompetensiya, rag'batlantiruvchi nutq, o'quvchi faolligi, ta'lim samaradorligi.

Kirish: Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchi shaxsining kommunikativ madaniyati, xususan, uning empatiyaviy yondashuvi va pedagogik nutqining sifati o'quvchi motivatsiyasini shakllantirishda muhim psixologik omil sifatida qaralmoqda. Ta'lim jarayonida o'quvchining darsga bo'lgan qiziqishi, bilimni o'zlashtirishga bo'lgan ichki ehtiyoji va darsdagi faolligi ko'p jihatdan o'qituvchining qanday nutq ishlatishi, qanday emosional muhit yaratishi va o'quvchi bilan o'zaro tushunishga qanchalik e'tibor berishiga bog'liq. Bugungi globallashtirish va axborot texnologiyalari rivojlanayotgan sharoitda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida sog'lom psixologik muloqotni yo'lga qo'yish ta'lim sifatining asosiy talabiga aylanmoqda. Shuning uchun pedagogik empatiya va nutq madaniyati o'quvchi motivatsiyasiga qanday ta'sir ko'rsatishi, ushbu ta'sirning psixologik mexanizmlarini o'rganish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Mashhur pedagog K. Rodjersning ta'kidlashicha: "O'quvchiga chin insoniy yondashuvsiz ta'lim hech qachon to'laqonli bo'la olmaydi." Ushbu fikr zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchi shaxsining empatiya darajasi va nutq madaniyatining naqadar muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi. Chunki o'quvchi nafaqat bilim oluvchi sub'yekt, balki emosional tajribaga ega shaxs sifatida ham pedagogik jarayonning markazida turadi. Bugungi ta'lim tizimida o'qituvchining empatiyasi — ya'ni o'quvchining ichki holatini his qila olish, uning ruhiy ehtiyojlarini sezish va unga mos kommunikatsiya yurita olish qobiliyati — o'quvchilar motivatsiyasini shakllantirishda hal qiluvchi omilga aylanib bormoqda. Pedagogik nutq esa shunchaki ma'lumot yetkazuvchi vosita bo'lib qolmay, balki o'quvchini ruhlantiruvchi, qo'llab-quvvatlovchi, unda o'rganishga nisbatan ichki qiziqishni uyg'otuvchi psixologik kuch sifatida namoyon bo'ladi. Pedagogik tadqiqotlarda qayd etilishicha, empatiya — bu boshqaning ichki holatini his qilish, o'quvchi kayfiyati va ruhiy ehtiyojlarini tushunib, unga mos muloqot yurita olish qobiliyati — o'quvchi motivatsiyasining kuchayishida yetakchi omillardan biridir. Samarali pedagogik nutq esa nafaqat axborot yetkazish funksiyasini bajaradi, balki o'quvchini ruhlantiradi, yo'naltiradi va dars jarayonini psixologik qulay muhitga aylantiradi.

"O'qituvchi empatiyasi va pedagogik nutqning o'quvchi motivatsiyasiga psixologik ta'siri"

Ta'lim jarayonida o'qituvchi shaxsining empatiyasi, muloqot madaniyati va nutqi o'quvchining ta'limga bo'lgan ichki motivatsiyasini shakllantirishda hal qiluvchi psixologik omil sifatida e'tirof etiladi. Mashhur gumanistik psixolog K. Rodjers ta'kidlaganidek: "Ta'limning asosiy kuchi – o'qituvchining shaxsiy munosabati va samimiy insoniy yondashuvidir." Ushbu qarash zamonaviy pedagogikada o'qituvchi empatiyasining ahamiyatini yoritib beradi. Empatiya — bu faqatgina rahm-shafqat yoki mehr emas, balki o'quvchining ichki kechinmalarini, emotsional holatini va ehtiyojlarini his qilib, unga mos pedagogik munosabatni tanlash qobiliyatidir. L.S. Vigotskiy ta'lim jarayonida muloqot va psixologik muhitning o'quvchi rivojiga ta'sirini chuqur o'rgangan holda shunday degan: "Bola rivoji ijtimoiy muloqot orqali shakllanadi." Demak, o'qituvchining nutqi, ohangi, talabi, qo'llab-quvvatlashi yoki tanbehi o'quvchi psixologik holatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Pedagogik nutqning to'g'ri qurilishi o'quvchida o'ziga bo'lgan ishonchni oshirsa, nojo'ya nutq, keskin ohang yoki tahqirlovchi so'zlar uning motivatsiyasini pasaytiradi. Masalan, D. Goulmanning emosional intellekt nazariyasida ko'rsatilishicha, pedagogning emotsional savodxonligi yuqori bo'lsa, o'quvchilar darsda o'zini ancha erkin tutadi, bilimlarni yaxshiroq o'zlashtiradi.

O'qituvchi empatiyasi ta'lim sifatiga ikki asosiy yo'l bilan ta'sir qiladi:

1. Psixologik qulaylik yaratadi. Empatiyalı o'qituvchi o'quvchılarnı tushunadi, ularning xato qilishidan qo'rqmasliklariga sharoit yaratadi, bu esa darsda faol ishtirokni kuchaytiradi.

2. Ichki motivatsiyani uyg'otadi. O'quvchi o'zini qadrlangan, eshitilgan va tushunilgan his qilganda, o'rganishga bo'lgan ichki ehtiyoj kuchayadi.

Pedagogik nutqning psixologik ta'siri ham ilmiy adabiyotlarda keng o'rganilgan. A. Maslou motivatsiya nazariyasida ta'kidlaydi: "Shaxsning o'rganishga bo'lgan ehtiyoji eng avvalo o'zini xavfsiz his qilishidan boshlanadi." O'qituvchining nutqida qo'llab-quvvatlovchi iboralar bo'lsa, o'quvchi o'zini xavfsiz sezadi. "Sen buni qila olasan", "Harakat qil, men seni qo'llayman", "Xato qilishing normal holat" kabi iboralar kuchli psixologik stimulyator bo'lib xizmat qiladi.

Empatiya va pedagogik nutqning birgalikdagi ta'siri o'quvchi motivatsiyasida quyidagi natijalarga olib kelishi ilmiy tadqiqotlarda ko'rsatilgan:

O'quvchi darsga faolroq qatnashadi.

Mustaqil fikrlashga bo'lgan qiziqish oshadi.

O'quvchi o'z fikrini erkin ifoda eta boshlaydi.

O'qituvchiga nisbatan ishonch kuchayadi.

O'z-o'zini baholash yaxshilanadi.

Psixolog A. Adlarning "ijtimoiy his-tuyg'ular orqali o'sish" nazariyasiga ko'ra, o'quvchi o'zini jamoaning muhim a'zosi sifatida his qilsa, uning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasi barqaror va tabiiy shakllanadi. Bu esa bevosita o'qituvchining muloqot uslubi va empatik yondashuviga bog'liq. Shuningdek, zamonaviy ta'lim texnologiyalarida o'qituvchi nutqi nafaqat bilim berish vositasi, balki psixologik boshqaruv mexanizmi sifatida ham qaraladi. O'qituvchining muloqot uslubi demokratik bo'lsa, o'quvchılarda tashabbuskorlik kuchayadi; avtoritar bo'lsa — motivatsiya pasayadi; befarq bo'lsa — o'quvchi o'zini qadrsiz his qiladi. Bu fikrlar pedagog olimlar D. Cerf, P. Freyre, E. Bern tadqiqotlarida ham tasdiqlangan. Xulosa qilib aytganda, o'qituvchi empatiyasi va pedagogik nutqning o'quvchi motivatsiyasiga ta'siri ilmiy jihatdan isbotlangan va amaliy ta'lim jarayonining ajralmas qismidir. Empatiyalı, madaniyatli muloqotga ega o'qituvchi o'quvchida nafaqat bilim, balki o'rganishga bo'lgan mehr, intilish va ichki ishonchni shakllantira oladi. Motivatsiyaning oshishi esa dars samaradorligini bevosita ko'taradi.

Xulosa: O'qituvchi empatiyasi va pedagogik nutq o'quvchi motivatsiyasining shakllanishida asosiy psixologik omil hisoblanadi. Empatiyalı o'qituvchi o'quvchining ichki holatini tushunib, unga mos muloqot olib boradi, bu esa darsda psixologik qulaylik yaratib, o'quvchining faolligi va o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Pedagogik nutqning muloyim, rag'batlantiruvchi va emotsional jihatdan to'g'ri tanlangan bo'lishi o'quvchida o'ziga ishonchni kuchaytiradi va darsga ijobiy munosabat shakllantiradi. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, empatiya va nutq

madaniyati uyg'un qo'llanganda o'quvchi o'zini qadrlangan his qiladi, mustaqil fikrlashga intiladi va motivatsiyasi barqaror bo'ladi. Demak, zamonaviy ta'limda o'qituvchining empatik yondashuvi va nutq madaniyati ta'lim samaradorligini oshirishning muhim sharti bo'lib qoladi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Rodgers, K. On Becoming a Person. – Boston: Houghton Mifflin, 1961. (Empatiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim haqida ilmiy asos.)
2. Vygotsky, L. S. Mind in Society. – Harvard University Press, 1978. (Muloqot, psixologik rivojlanish va o'quvchiga ta'sir mexanizmlari.)
3. Maslow, A. Motivation and Personality. – Harper & Row, 1954. (Motivatsiya bosqichlari va psixologik ehtiyojlar nazariyasi.)
4. Goleman, D. Emotional Intelligence. – Bantam Books, 1995. (Emotsional intellekt, o'qituvchining emotsional savodxonligi.)
5. Hasanboeva, O., Yo'ldoshev, J. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2010. (Pedagogik jarayon, o'qituvchi muloqoti bo'yicha asosiy nazariyalar.)
6. Ziyomuhamedov, B. Pedagogik muloqot va o'qituvchi madaniyati. – Toshkent: Fan, 2015. (Pedagogik nutq, muloqot madaniyati, psixologik ta'sir yo'llari.)